

Ványai Fehér József

Otthonülő világjáró

Nem számítok a nagy világjárók közé, még Európát is csak helyel-köz-zel láttam, amire nem vagyok büszke, sőt, ám most mégis összegezni szeretném e téren (utazás) évtizedek alatt szerzett tapasztalatomat, legalábbis egy (kis)esszé erejéig. Azért is érzek erre késztetést, mert a huszonegyedik század elején mintha megint fordulna a Föld, s egyelőre nem sejtjük, merre. Mit láthat meg a történészek, folyamatok mögöttéséből egy tisztántúli, partiumi magyar, aki többet ül otthon, mint tekereg, s aki olykor mintha hullámvasúton sikítózna, máskor meg a sutban aludna?

Az én generációm (már közelebb a hatvanhoz, mint az ötvenhez) szőröstül-bőröstül a szocializmus, a kádárizmus gyermeke, annak minden előnyével és hátrányával – szerintem utóbbiból van a több. Korosztályom a vasfüggöny innenső oldalán élve nem járhatta Kőrösi Csoma Sándor vagy Teleki László útját, az csak a kivételezetteknek és diplomatáknak, ezek gyermekeinek adatott meg. Emlékezhetünk a kék és vörös útlevelekre, a meghívólevelek trükkjeire, melyeket jól ismert a hatóság. Vörös passzporttal mehettünk a „béketábor” országaiba, bár azok közül sem mindegyikbe, a Szovjetunió és Jugoszlávia más okmányokat is kért, a késsel az ellenkező irányba. Nyugatra sem engedtek mindenkit, igaz, keletre sem, a derékhadnak eszébe sem jutott, hogy közelről szemlélhetné – és sza-

golhatná – a rothadó kapitalizmust. Az utazás amolyan értelmiségi luxus-kategóriába tartozott.

Barátomat és engem farmer-szerzési vágy hajtott ki először, 17 évesen Lengyelországba, közelebbről Katowiczébe és Krakkóba. Emlékszem, gátlásos fiúk lévén, szólni sem mertünk a kupénkban utazó, nálunk pár évvel idősebb, gyönyörű lengyel lányokhoz, akik pedig elég kacéran viselkedtek. Zabszem sem fért volna fel, amikor az útlevelelkező és a vámos feltépte a fülke ajtaját; ingkélkezőmbe varrt tízdollárosom felért egy mai drogcsempészéssel. Farmert persze nem kaptunk, éppen akkor hiánycikk volt Lengyelországban is. Klumpát bezegg annyit hozhattunk volna, amennyit bírunk, de kellett a fenének. Az örökös állomáson alvástól, csövezéstől holtfáradt lettem, zsebünkben cincogott az egyre kevesebbet érő zloty, turistáskodni eszünkbe sem jutott. Máig nem értem, hogyan kerültünk mi hazafelé Pozsonyba, hiszen eredetileg nem arrafelé vitt volna utunk, alighanem elnéztük a csatlakozást. Éjnek idején, a komáromi hídon átgyalogolva léptük át a cseh-szlovák-magyar határt, kivívva magunk iránt a határőrök megkülönböztetett érdeklődését. Akkoriban nem lehetett velük viccelődni, borostás fickókat szállítottak le a vonatról vagy vetkőztettek gatyára, ha nem hasonlítottak nagyon útlevelelkezőkre. A komáromi vasút-

állomáson reggelig vártunk a pesti személyre.

A farmerről nem mondtunk le egykönnyen, másik cimborámmal legközelebb Kassát céloztuk meg, szintén vonaton. A Pestig velünk utazó erdélyi házaspárral – hála a korabeli történelemoktatásnak – úgy néztünk egymásra, mint borjú az új kapura. Ők úgy bámultak ránk, mint anyaországi csodalényekre, mi pedig nem értettük, hogy romániai útlevéllel a kezükben hogyan beszélhetnek szebben magyarul, mint mi. Már Kassa felé bumlizva kifogtunk egy idős, „Cseszkóban” élő magyartanárnőt, aki történelmi jártaságunkat firtatta (nem vizsgáztunk jól), de szerencsénkre tanított is minket. Utólag elhallgathatnám, de nincs értelme: bevallom, hogy a „kinek a hamvait őrzik a kassai dómban?” kérdésnél megbuktunk. A mi történetünk nagyot ugrott az anyagban, ha a trianoni határok egyáltalán csak szóba kerültek, II. Rákóczi Ferencnek is inkább csak osztrákellenességét emlegette.

De farmerre Kassán sem tettünk szert. „Super rifle nyemáme” – olvastuk a Tuzex kirakatában. (Lengyelben Pevexnek hívták az ilyen jellegű üzleteket). Odabent, meghallván magyar beszédünket, kínaiakként kezdtek bánni velünk – nem voltunk biztosak benne, csak sejtettük, hogy ez a negatív megkülönböztetés a hatvannyolcas bevonulásnak szól, amit akkor még baráti segítségnyújtásnak hívtak.

Farmerom csak nagy nehezen lett, Szegeden a Mars téri piac eldugott zugában jugók vertek át egy koppinccsal. Az első igazi farmeromat az ecserin vásároltam 1200 forintért, amely összeg akkor egyhavi fizetésnek felelt meg. Az

árut a rendőrök elől bujkálva, a vécében próbáltam fel.

Tankörtársakkal az NDK (Német Demokratikus Köztársaság) következett csavargásaim sorában. Négy fiú csővázás hátizsákkal „lengyelen” át, vonattal és stoppal: Krakkó, Wielicka, Auschwitz (Oswiecim), Varsó. A fővárosban fekete pénzváltásnál – nem kifejezetten a magyar–lengyel „dva bratanszki” jegyében – csúnyán átverték minket, a nagyobb címletű bankjegyeket bűnözők ügyes mozdulattal lehúzták alulról. Varsóban lányok miatt majdnem szétírtattuk kiscsoportos utazásra szóló vonatjegyeinket, aztán mégis maradtunk együtt. A kempingben két német bige – a proletár nemzetköziség szellemében – szerette volna, ha meghosszabbítjuk tartózkodásunkat. Sietségünkben és idegességünkben rossz vonatra szálltunk, az utolsó pillanatban ugrottunk le a kőzúzalékra, amikor a szerelvény hatvannal már kifelé húzott. Kis híján otthagytuk a fogunkat, de szerencsénkre nem esett komoly bajunk, horzsolásokkal megúsztuk.

A rostocki vasútállomáson orosz katonatisztek flangáltak szép számban, malomkeréknyi tányérsapkájukat csapdosta a balti szél. A warnemüндеi kempingben, amikor a recepció-sok meglátták magyar útlevelünket, nem akartak fogadni minket mondván, hogy megtelt, nincs több sátorhely. Láttuk, hogy van... Akkoriban sok volt a magyar vendégmunkás az NDK-ban, akik – utólag is tisztelet a becsületesen dolgozóknak – inkább a balhéikkal vétették észre magukat, mint a szorgalmukkal. Ittak, nőztek, verekedtek, villamost pakoltak ki Berlinben.

Csapolt sörért álltam sort a kantinban, amikor egy már nem szomjas

honfitársam kiállt az elejére, s üvöltve kérdezte:

– Van itt magyar?!

Lapítottam, mint az a bizonyos a fűben. A srác, kezében NDK-s márkákkal, unta a sorállást, és így akart előrébb jutni. A mániákus sorálló németek nem túlzottan értékelték a magyar virtust, már megint megvolt a véleményük rólunk.

Történt, ami történt, azért sohasem tagadtuk meg és -le nemzettársainkat, a rostocki szálloda teraszán ilyen vendégmunkásokból álló társasággal diszkóztunk. Akadtak közöttük hazai svábok is, akik nyelvtudásuk mián jobban boldogultak a csajokkal. Asztalunknál mellém egy igazi Brünhilda típusú került, szerettem volna közelebbi ismeretséget kötni vele. Goethe nyelven nem érttem vagy csak nagyon keveset, ezért oroszul próbálkoztam, amely nyelvet a mi sulinkban kiemelt óraszámban tanultuk.

– Gavaris pa ruszki? – hajoltam közelebb a lenszőke, tengerkék szemű amazonhoz. Ő úgy nézett rám, mint aki még nem látott fehér embert, s többé egész este nem szólt hozzám egyetlen szót sem.

Mellényúltam. Akkor még nem tudtam, hogy a keletnémetek egyik fele hisz a szocializmus eszméjében, nem irtózik az oroszoktól, és jelent a Stazinak vagy válaszol a kérdéseikre, a másik fele pedig utálja mindazt, amit ez az egész jelképez. Én akkor ilyen szempontból rossz helyre ültem.

Warnemündében az FKK-nak, a szabad testkultúrának hódoltunk gyakran, ami magyarra fordítva annyit jelent, hogy állandóan a nudista strandon lógunk. Húszévesek voltunk, s nincs ezen mit tagadni, legfőképpen azért jártunk

oda olyan sűrűn, mert közlőlől akartuk látni a női bájakat. Azon a nyáron iradatlan hideg volt a Balti-tenger partján, amely vidék amúgy sem mediterrán jellegéről híres, ezért olykor fogvacogva hevertünk a homokban, a kempingben garbóban közlekedtünk. (Olykor mégis előfordult, hogy felforrósodott tagjainkat a hullámokban hűsítettük).

Egyébként ne tessenek valamiféle erkölcsi fertőre gondolni, nem egészen úgy volt az, ahogy a vendégmunkások már idehaza mesélték, az északi német lányok például sokkal tartózkodóbbak, mint a déliek. A meztelenség a hetvenes évek Magyarországon még tabunak számított, míg az NDK-ban gyakran előfordult, hogy a családi kirándulást a nudista strandra szervezték a hazaiak. Már akkor sem érttem, hogy a marxizmus-leninizmus ortodox erkölcsiségét és esztétikáját nálunk sokkal komolyabba vevő keletnémetek hogyan egyeztették össze ezt a mindennapi pucérkodással, de ez már végképp az ő titkuk marad. A család a homokdűnén, kifeszítik a lepedőt, udvarló, apa, anya, a 18 éves lány – együtt a família.

A nyugatnémet, egészen pontosan nyugat-berlini lányt a rostocki diszkóban úgy fogták körbe, mint csodalényt, aki nem is erről a földről származik, hanem ufó. Megtapogatták a farmerjét és a különleges ékszereit, ő pedig csak mesélt és mesélt tündérországról, vagyis a Fal másik oldaláról, ahol kolbászból van a kerítés, és a roksztárok úgy sétálnak az utcán, mint bármelyik járókelő...

Bulgária a Fekete-tengert jelentette, ahová farmerben és alföldi papucsban tódult a magyar, de előfordult ott sok cseh és szlovák, lengyel és keletnémet is, lévén a nagy víz meleg. A nyolcvan-



Thököly Imre fejedelem lovas szobra – bronz, andezit; szerzőtárs: Gyórfi Ádám; Késmárk (Felvidék, Szlovákia), 2021

nas években zsúfolt vonatokon bumlizott a keleti blokk nyugati fiatalsága Várna és Burgasz felé, hogy olcsó nyaralással feledje, ami feledhető. Két pesti, végzős tanárnővel megerősített kis csapatunk Bukarestben kettészakadt, mert a románok két-három kocsit lekapcsoltak a szerelvényről, holott új felszállókkal még többen lettünk. A bukaresti pályaudvaron éjszakáztunk, gondoltuk, hajnalig városnézésre indulunk, de az elsötétített utcák és házak visszariasztottak minket. Csak kicsit féltünk, lévén kalandvagyó fiatalok, de egyszerűen képtelenség lett volna tájékozódni a töksötétben. Ezek voltak „Csau” rémuralmának legrosszabb évei, a társadalom mikrovilágában, amelyre nekünk rálátásunk adatott, kísértetek jártak.

Ha a régi Bulgáriára gondolok, akkor az olcsó és jó konyak, a negrópálinka (masztika), a kék-fehér, keresztcsikos tengerészpóló, a Zlatna Ribka kemping és az ihatatlan sör, a temérdek olajos hal paradicsommal jut eszembe, és a valóban csodálatos tenger. Az elképesztő ellentmondások országa: Aranypart a nyugati turistáknak, a hegyekben nyomor. De Kelet kései hippijeit nem zavarta a pottyantós, öblítés nélküli vécé és az országúton száguldó Volgák és Moszkvicsok tömege, amely járművek átlag 16 liter üzemanyagot fogyasztottak százon, viszont egyik cirkáló sofőrje sem hagyta magát megelőzni.

Elfogyott a pénzünk, az enni- és innivalónk, már a tenger kagylóira fanyalodtunk, azokat sütögettük a parti sziklák árnyékában – annak rendje és módja szerint kaptam is tőlük súlyos gyomorfertőzést. Állapotom olyannyira rosszabbodott, hogy utamat meg-

szakítva otthagytam a bandát, előre megváltott vonatjeggyemmel hamarabb jöttem haza, út közben a kínok kínját átélve. Hazatérő hadifoglyok érezhettek így, mint akkor én.

Egyszer Erdélyen gyorsvonattal átutazva olyan élményben volt részem, amely máig meghatározza világlátásomat, nemzeti érzésemet, nem tudok, és nem is akarok szabadulni ettől. Az augusztusi kánikulában kifelé bámulva a lassító vonat ablakán azonnal megfogott a szép táj, a távolban magas hegyek, előttük dombok és lankák, közelebb virágos mező, kazlak, szétszórva parasztporták, rendek, s közöttük villázó parasztok, lábuknál csordogáló patak. Első pillantásra akár giccsesnek, túlságosan idillire festettnek is tűnhetne az ábrázolás, ha nem maga a természeti szépség nyilvánult volna meg pusztá nyersségében. S az emberek néztek a már-már lépésben haladó szerelvény felé és integettek. Nem mondta nekem senki, de megéreztem, hogy azok ott lent a testvéreim, magyarok, láttam a fejformáikon és testtartásukon, mosolygó szemükön, szinte simogatva integető kézmozdulataikon. Egyikükkel hosszasan egybeforrított pillantásunk, ezt a tekintetet én máig őrzöm, és már nem is feledem soha.

Akkor és ott elhatároztam, hogy ide – ha török, ha szakad – visszatérek, s ha tehetem, nem is egyszer, sokszor. Ígéreteimet betartottam, mert ha nem is vetekedhetem a nagy Erdély-utazókkal, de Marosvásárhelytől Nagyváradig, Kolozsvártól Temesvárig és Aradig, Nagyszalontától Déváig, Kisiratóstól Székelyudvarhelyig, Vidintől Brassóig vagy kéttucatszor bolyongtam Erdélyországban. De még mindig nem eleget...

Az említett átutazás alkalmával a szívem hasadt meg, hogy a váratlanul felfedezett magyar földet hirtelen el kell hagynom, mert csak annyi ideig gyönyörködhettem benne, amennyit a vonatvezető engedélyezett. Hogy Erdélyről szinte semmit sem tudtam, azért csak részben vagyok felelős, mert a kádárista kultúrpolitika, az oktatás nem tanított erről semmit. S bár szerető családi környezetben nőttem fel, e téren az sem pótolhatta a nagy-nagy hiányt. A hatvanas évek földrajzi térképén Erdélyt még mint Románia autonóm tartományát ábrázolták, ám azóta már mindenki számára kiderült, hogy ebből soha semmi sem volt igaz.

Én – társakkal – hátizsákos turistaként bolyongtam be a kincses Kolozsvárt. A környező hegyekben táboroztunk, de még nem mertük felesleges forintjainkat feketén lejre váltani. A marosvásárhelyi kempingben a szép csángó lánynak ingyen odaadtuk a kávékat és Amo szappanunkat, mert elszégyelltük magunkat, hogy nekik nincs, s mi először pénzre gondoltunk. Éjjel három órán át köröztünk Trabicseksszel a bukaresti éjszakában, mire kitaláltunk az elnöki palota számunkra végzetes vonzaskörzetéből, s végre ráleltünk a Tömösi-hágó felé vivő útra. A Déli-Kárpátok átkelőjének hajtókanyarjaiban majdnem kihullott minden hajam szála, mert még a hajnali homályban is nagyon feltűntek a kerékvetők hiányosságai...

Déván úgy éltünk, mint Marci Hevesen. Egy törökös kávézóban tüladtunk benzinjegyeinken, s a bevételből napokig szobát béreltünk a város központi szállodájában, ettünk-ittunk, s még mindig maradt pénzünk.

És a nagy szerelem: Várad. Hát persze, hogy Ady és a holnaposok miatt, útikönyvvel a kezünkben kerestük fel a Müllerajt és a Bodegát, illetve utóbbinak már csak a helyét, ahonnan Vak Gyula hegedűjének szívfacsaró hangját véltük kihallani. Beszöktünk a színházba, éppen opera ment, megigézve álltunk a legendás oszlopok árnyékában.

Életemben először 2006-ban jártam az ún. Nyugaton, Nyugat-Európában, média-delegáció tagjaként Brüsszelben. Németországot éjszaka szeltük át, alig emlékszem valamire az útból, lévén sötétség, csak olykor-olykor villant fel némi hegyvonulat fenyőkkel díszítve az autópálya két oldalán, melyet egyébként szögesdrót védett az átvonuló vadaktól. Az Ardennek lejtőin rögtön feltűntek a legelésző szarvasmarhacsordák és a gondozott tanyák; utitársaimmal azon elméltünk, nálunk miért nem lehet ezt megcsinálni, hiszen a magyar Alföld szálastakarmánya adott, és a sajtót is szeretjük.

Legtöbb időnket az EU-központban töltöttük, tudósításokat készítettünk. Én ekkorra már megkomolyodtam, nem csatangoltam éjszaka a sör fővárosában, a Pisilő kisfiú melletti szállodában aludtam. Leginkább a leuveni kirándulás maradt meg emlékezetemben, hová tartva láttam egy olyan üzem udvarát, amely úgy nézett ki, mint nálunk a Mercedes-gyár belülről. Akkor éppen jobb viszonyt ápoltunk Brüsszellel, amelynek bevándorlói integrálódni akartak. Az EU-központban úgy fogadtak minket, kelet-európai (magyar) újságírókat, mint akiket majd bevezetnek egy jobb világba. Kissé unni kezdtem a steaket, majdnem mindig azt ettünk. Utolsó



Thököly Imre lovas szobra – részlet

nap fellázdattam, gondoltam, rendelek mást, mert nyakló nélkül a félig nyers, véres marhahús sem egészséges. Nem hiszik el, a panír alatt elrejtve megint steaket hozott a pincér...

Legközelebb családdal, nejemmel és fiammal együtt utaztam Nyugatra, Franciaországba. Nem szakadt ránk a nemzeti bank, olcsó buszos útra fizetünk be, ötvenezer forintból kijött egy hét szállással és útiköltséggel együtt, persze itthonról vitt konzerveken éltünk. A metzi és a wormszi székesegyház, a Louvre, az Eiffel-torony, a Diadalív, Párizs közhelyei nekünk, keletieknek a világszenzációt jelentették, amitől évtizedekig elzárva léteztünk. Sokat csavarogtunk, igyekeztünk pótolni mindazt, ami annyi ideig nem állt módunkban. De már akkor lehetett érezni, hogy baj van, ez a Nyugat már nem az a Nyugat, amiről mi titokban olvastunk és álmodoztunk. Az idegenvezető elfelejtette elmondani, hogy szállásunk a külvárosban, arab tulajdonú szállodában lesz, ráadásul éppen abban a kerületben, ahol előző évben tüntettek és autókat gyújtottak fel iszlámista fiatalok. Utólag sem akarom a bölcset játszani, hogy én már akkor megéreztem a migránsveszélyt és a terrorizmus súlyos problémáját, de amikor vasárnap este nyolckor sétára indultam (volna) szállónkból, s tíz perc után feladtam, visszafordultam, megértettem, hogy a Diadalívre megint árnyék borult, csak most másmilyen. A pesti, éjszakai nyolcadik kerület ahhoz képest, amit ott láttam, békés, nyugalmas hangulatot áraszt magából. A párizsi külváros metrólejárátát vizelet árasztotta el, a sarokban emberi ürülék és használt fecskendők. Több nemzet fiainak alkoholistái, drogosai

népesítették be az utcát, akik fölött szemmel láthatóan arab férfiak gyakorolták az uralmat. Olyan arcok jöttek velem szemközt, hogy jobbnak láttam visszatérni a szállásra.

„It’s a horrible!” Azt látni és hallani kellett volna, ahogy az öreg hölgy Londonban, közel a Trafalgar térhez fényes nappal az utca kövezetéhez vágta a táskáját, s hozzá mondta a fenti cifrát. Pedig klasszikus öreg angol hölgy volt, még jellegzetes kalapot is viselt a fején, de vélhető konzervatívizmusa sem akadályozta meg abban, hogy káromkodjon egy cirkalmasat, amit még én is megértettem, pedig csak némi jóindulattal állok középfokon anyanyelvéből. Problémája a világgal az volt, hogy a kánikulában hatalmas embertömeg árasztotta el a körutakat, de úgy, hogy ő lépni sem bírt. Mondhatnánk, London világváros, és ezt mindenki tudja, a klasszikus öreg angol hölgy is, vagyis belefér az éjjel-nappali zsúfoltság a forgalmas helyeken, ám ezzel együtt élni nem könnyű. Sok ilyen öreg angol hölgy mehetett el szavazni, minek eredménye a Brexit lett...

Különben az angolok, miként Nyugat-Európa is, elkéstek, legalábbis a bevándorlók számának remélt csökkentése szempontjából. Az utca képe beszédesebb minden statisztikánál: Dél-Angliában (ahol mi jártunk) sok a vegyes pár, több a fekete férfi fehér nővel, bár akad fehér férfi fekete nővel is, s babakocsit tolnak. A vidéki Anglia őriz még valamit a hagyományokból. Stonehenge-be tartva a buszunk bal eset miatt jókorát került, s a kiterő során bepillantást nyerhettünk a másik Angliába. Itt még művelt földeket, legelőket, birkanyájakat, gazdasági épületeket és kastélyszerű lakóházakat

láthattunk, s angol gyerekek jártak az angol iskolákba.

Nehezen feledhetem a busznyi magyar turista arcát, amikor Dél-Londonban a térre kanyarodva szállásadóink vártak ránk autóikkal, 95 százalékuk fekete. Idegenvezetőnk nem készítette fel erre a társaságot, csupán annyit jelezett, hogy „ne lepődjenek meg, ha valami váratlan történik”. Nos, magyarjaink igencsak meglepődtek, de becsületükre legyen mondván, egyik sem fordult vissza. Sőt később is csak egy-két család kért cserét, de ők sem fajgyűlölők voltak, a helyet nem bírták. A tipikus angol házakban, melyeket a tévében vagy szélesvásznú mozikban láthattunk, külvárosokban ma már zömmel nem angolszász emberek lakják, hanem bevándorlók, és ezt a Nyugatra vetődő magyarnak is tudnia illik.

Én demokrata vagyok és humanista, nem vallom egyetlen faj felsőbbrendűségét sem, hiszek az emberek egyen-

lőségében, de bevallom, megizzadt a metrófogantyún a tenyerem, amikor éjszaka Londonban a centrumból tartottunk kifelé, a szállásunkra. Amikor indultunk, a tele kocsiban még mindenfajta náció akadt, de a külváros felé közeledve már csak feketék s mi, maroknyi magyar. S mindegyik minket nézett, mintha száz szempár szegeződött volna ránk. Fellélegeztünk, ahogy hazaeztünk.

Már más ez az Európa. A görögországi Szalonikiben, ahol előző nyáron sétáltunk a napernyők alatt, a következő évben tüntettek, virágládákat borogattak, a rendőrség vízágyúzott. Az Égei-tenger, amelyben fürödtünk, nemsokára vízen menekülők hullám-sírja lett. Az isztambuli téren, ahol fotózkodtunk, pár hónap múlva robbantottak. Világjárványok, legújabb kori népvándorlás, háború és háború...

Más ez az Európa, de mit hoz a jövő, mi lesz a sorsunk?



Pásztor – szoborkompozíció – bronz, fehér gránit; szerzőtárs: Gyórfi Ádám; Hajdúszoboszló, 2022



Szent Korona- emlékmű – bronzlemez, bronz, mészkő; Markaz, Szent István park, 2007